

samih sebe kot žrtev, saj se ogledalo postavlja nam samim – kolikšna je naša odgovornost za to, da ravno »drugi« med nami niso slišani.

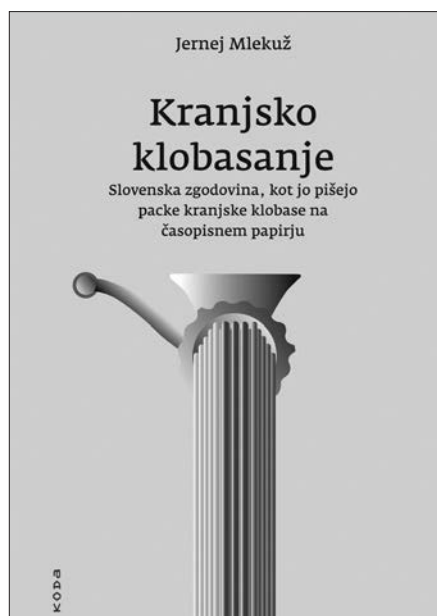
Knjiga torej preobrača tradicionalna etnološka gledišča ravno s tem, da se pripadniki nekega dominantnega di-

skurza zazrejo sami vase in v razloge za to, da »drugim« ne »pustijo« do besede. Tako zbornik ponuja drugačno perspektivo, ki je pripadnik neke dominantne večine v običajnih javnih diskurzih ni vaju. Pred bralkami in bralci je torej kakovostno znanstveno

delo v obliki zbornika. Prinaša paletu različnih etnoloških/antropoloških raziskav, ki si prizadevajo, da ne bi zgolj vrednostno interpretirale preteklost, pač pa bi se, kot zapiše Jerneja Ferlež (str. 84), osredinile na »radovedno in odprto opazovanje«.

JERNEJ MLEKUŽ: Kranjsko klobasanje: Slovenska zgodovina, kot jo pišejo packe kranjske klobase na časopisnem papirju.

Beletrina, Ljubljana 2017, 204 str.

Kranjsko klobasanje: Slovenska zgodovina, kot jo pišejo packe kranjske klobase na časopisnem papirju, monografija Jerneja Mlekuža, je rezultat na-kranjsko-klobaso-osredinjenega brskanja po »smetnjaku zgodovine«, kot (dnevno, tedensko) časopisje poimenuje avtor. Z zamaščeno »damo slovenske posebnosti« v središču avtor interpretira, analizira in (širše družbeno) kontekstualizira zgodovino slovenske narodotvornosti med letoma 1849

(ko je zaznati prvo omembo kranjske klobase) in 2006 (ko ta prvič poleti tudi v veselje). V za avtorja značilnem, nekoliko drznem slogu, ki je skorajda v celoti očiščen strogega teoretskega razpravljanja, je kranjska klobasa kontekstualno uokvirjena v časopisne oglase, razglase, reklame in razprtije, ki (so) si jo brezsrčno, pa vendarle na različne (ideološko obarvane) načine prisvajali v vseh obravnavanih obdobjih. Kot vseprisotno entiteto medijskega diskurza Jernej Mlekuž kranjsko klobaso obravnava ne le kot predmet, katerega bistvena naloga je potešiti lakoto narodovega želodca, temveč tudi na ravni njene, za slovenski narod konstitutivne vloge.

Avtor s pomočjo mnogoterih časopisnih (in literarnih) izrezkov, ki se – pa četudi le obrobno – dotikajo kranjske klobase, in s kronološko razporejeno strukturo monografije ponudi zanimiv vpogled v njeno trdovratno vseprisotnost ter hkrati pokaže, da je bolj kot kulinaricnim razpravam večkrat služila skorajda ideološkim prerokanjem. Z besedami avtorja samega: kranjska klobasa ni le nadvse okusen dosežek slovenske kuhinje. Ob nekoliko drugačni priložnosti, ki jo je prav ta-

ko uredilo pero obravnavanega avtorja (Mlekuž 2015), je ta glavna akterka postavljena v kontekst, ki je pomemben tudi za razumevanje *Kranjskega klobasanja*; pri zamišljanju slovenskega naroda je odigrala pomembno vlogo. Podobno kot tam tudi v obravnavanem delu avtor dokazuje, da kranjska klobasa ni le pasiven odsev družbenih, kulturnih in političnih pojavov – »slavna«, »imenitna«, »izborna« in »častita« kranjska klobasa je stvar, ki je pomagala ustvarjati oz. graditi slovensko zgodovino. Ima(nentno) (ji je) torej to, kar lahko poimenujemo tvornost (ang. *agency*).

Poglavja, ki si sicer sledijo kronološko, niso strogo razmejena; ponekod se med njihove vrstice zavoljo bolj ilustrativnega opisa vrivajo drugače umeščeni zapisi. Obdobje, ki ga pokriva izbrano in pregledano časopisno gradivo v začetnih poglavjih, se razteza približno med letoma 1848, ko je v Evropi vrela pomlad narodov, in 1918, ko je razpadla dualistična monarhija Avstro-Ogrska, ki je bila Slovencem dolga leta institucionalna domovina. Še zlasti v začetnem obdobju narodnega prebujenja je kranjska klobasa priljubljena tako kot jed naroda kakor

* Veronika Zavratnik, mag. etnologije in kulturne antropologije, doktorska študentka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in raziskovalka na Fakulteti za elektrotehniko, Laboratorij za telekomunikacije, Tržaška cesta 25, 1000 Ljubljana; veronika.zavratnik@fe.uni-lj.si, veronika.zavratnik@gmail.com.

tudi kot predmet njegove prebujajoče se narodne zavesti, na kar se osredinjata poglavji, ki sledita avtorjevemu kratkemu uvodnemu pojasnilu.

Poglavje 'Ostrupljenje s klobaso' razkriva, kako močno slovenska je bila kranjska klobasa v obdobju, ko med Slovenci razlika med »narodnim« in »nerodnim« (str. 18–19) še ni bila prav dobro znana, »slovensko« pa je vendarle postajalo vse bolj pomembno. Z usmeritvijo na družbeno in kulturno raven življenja literarni in časopisni izrezki govorijo o kranjski klobasi predvsem v presežnikih, kot o glavni znanilki vsega dobrega, kar premore slovenski narod. Nadalje zato niti ne presenečajo razburjenja, ki so jih povzročale klobase, ko so se pod imenom kranjske oziroma *Krainerwurst* prodajale v kolodvorski restavraciji v Gorici, pa ne po vsebini, ne po dolžini in ne po okusu »naši« kranjski klobasi niso segale niti do kolen. Konflikti z Nemci in Italijani, ki jim je povod dala kranjska klobasa, sploh niso bili tako redki in so prinesli celo poziv k bojkotu kranjskih klobas slovenskih proizvajalcev, ki je svoj odmev našel tudi v časopisju izseljenske skupnosti v ZDA. Umeščenost kranjske klobase v obravnavanem časovnem obdobju je mogoče povzeti z oglasom v tržaški *Edinosti*: »Svoji k svojim!«, kot je leta 1898 tam naznanjal slovenski gostinec (str. 27).

V isto časovno obdobje umeščeno naslednje poglavje, 'Moja politika je kranjska klobasa', se osredinja na politično življenje kranjske klobase in veliko več pove o odnosih znotraj narodne entitete. Kot avtor zapiše že na začetku poglavja: »kranjsko klobaso so nategovali tako klerikalci kot liberalci, tako naprednjaki kot konservativci, tako mladoslovenci kot staroslovenci, tako, kot bi danes rekli, levi kot desni« (str. 39). *Slovenec*, *Slovenski narod*, *Slovenka*, *Slovenski gospodar*, *Glas svobode* (tj. slovenski časopis v ZDA) in nekatere drugo časopisje predstavijo dinamično politične dimenzije, v katero je bila ((ne)hote) vpletena kranjska klobasa in ki se tokrat prav tako razteza izven meja dežele Kranjske. Kljub slavi, ki se

sicer tudi v tej dimenziji drži kranjske klobase, je med ostrejšimi liberalci veliko prepričanje, da ta – s svojimi čistilci vred – pač ne more rešiti narodnostnega vprašanja na Kranjskem. Poglavje postreže tudi z izrezki, ki sestavljajo v celotni monografiji najverjetneje najdaljšo pripoved, povezano z nemško damo Kamilo Theimer, ki so se je zaradi uživanja kranjskih klobas lotile »hude prebavne težave« in ji vrh vsega s tem priskrbele še obtožbo o »umobolnosti« (str. 55). Pripoved se nato v Slovincu in Slovenskem narodu razvija v nekaj zaporednih številkah in tudi v preostanku poglavja. Kamilina afeta pa ni ekskurz v obskurne pripovedi nekega časa, pač pa dokaz, da se politična krajina ni zedinila niti pri tako vsakodnevni reči, kot je kranjska klobasa. Oziroma: kranjska klobasa ni nič manj pomembna kot politične razprtije tistega časa.

S poglavjem 'Za pol kranjske klobase prodam vse njegove pesmi s talentom vred' avtor dogajanje premakne v čas med prvo in drugo svetovno vojno. Kranjsko klobaso v drugačnem narodnostnem okolju predstavi tudi v novih kontekstih: na veseljaških, brezskrbnih dogodkih, zabavnih (družabnih) igrah in vzporedno še v povezavi z literarnimi deli, literati in gledališkimi predstavami. Prvo skorajda izključuje kakovost drugega in tako se kranjska klobasa – vsaj na časopisnem papirju – velikokrat znajde »na drugi strani zidu visoke kulture« (str. 76). Hkrati pa je kranjska klobasa neustavljivo postajala del množične kulture in tako temu obdobju nista bila tuja niti ideja o tem, da bi tistemu, ki si je kranjsko klobaso izmislil, veljalo postaviti spomenik, niti prepričanje, da si klobasa zasluži celo po-sebi-imenovano ulico. A če ostanemo iskreni in zvesti zapisanemu v *Klobasanju*, je poveličevanje kranjske klobase najbolj prisotno na ravni »nehlinjenih« kulinarčnih užitkov.

V naslednjem poglavju, 'Kranjske klobase imajo seveda tudi svojo tujsko-prometno vrednost', bralec še vedno ostaja v obdobju kraljevine Jugoslavije, se pa vztrajno pomika k njenemu koncu. Tokrat se avtor ustavi zgolj pri

klobasah kot takih; brez večjega pretresanja narodnostnih konceptov in pomenov ostaja v polju kulinarike. Prek reklame za in svarila o Urbasovih kranjskih klobasah v Ljubljani se bralec seznani s (proti)propagandnimi kampanjami, ki so, kar se klobasarstva tiče, s preizpraševanjem vsebine in kakovosti precej razburile ljubljansko potrošniško sfero. Vsebina in poreklo kranjske klobase, tako se izkaže, sta postala neproblematična šele s pridobitvijo evropskega simbola kakovosti Zaščitena geografska označba.

V poglavju 'Prelom s staro miselnostjo, da je gost zadovoljen, če dobi kranjsko klobaso in liter vina' avtor dogajanje zapelje v obdobje socialistične Jugoslavije (1945–1991). Tu je prvič podrobneje predstavljena nekoliko spremenjena pomenska vsebina kranjske klobase. Kot avtor znova dokazuje, ta ni neobčutljiva za spremembe, ki jih prinašajo nova (družbeno-politična) obdobja. Čeprav je bila kranjska klobasa še naprej močno prisotna v časopisih, pa se je pojavljala predvsem na prireditvah, (športnih) tekmovanjih, izletih in drugih množičnih dogodkih. Še vedno so ji pripisovali vlogo narodnega označevalca, pa vendarle v veliko manjši meri; »nastopilo je obdobje zapovedanega napredka, ko je bilo tradicijam namenjeno predvsem, da se jih pozabi« (str. 124). Kranjska klobasa na nek način predstavlja antitezo prej zapovedanemu napredku in ravno zaradi povezave s preteklostjo se je v novih časih trdovratno drži prijetni pridih nostalgije. Obledelo slavo kranjskih klobas je mogoče spremljati tudi skozi pogled časopisja izseljenskih skupnosti v Amerikah, kjer ji je odmerjeno neposredno povezovanje s partijskim režimom. Kot bi bilo mogoče sklepati iz pojavnosti kranjske klobase v tem obdobju, ta še zdaleč ni stopala v ospredje političnih in drugih pomembnih razprav, pač pa je zakorakala v dobo, ko se je znašla v prodajalnah na ulicah in postala neke vrste *fast food*.

V poglavju pred sklepnim ('I feel kranjska klobasa') se avtor prek besed o kranjski klobasi dotakne aktualnih

družbeno-političnih problematik v obdobju samostojne Slovenije – odnosa do prebežnikov, meddržavnih odnosov s Hrvaško (ki se dotikajo tudi zaščite imena kranjska klobasa) – (bolj kot ne) bistvena vloga pa je odmerjena t. i. kozmo(kranjski) klobasi. Sunita Williams, »ameroslovenska astronautka« (str. 160), je kranjsko klobaso decembra 2006 ponesla v vesolje, o čemer se je slovensko časopisje na široko razpisalo. Pomembno je, da pri tem ne gre za preprosto opisovanje potovanja v vesolje, pač pa v veliki meri (znova) za opevanje dosežkov slovenstva. Kranjska klobasa je za Slovence doseglja največ, kar je lahko – ponesla jih je celo do vesolja. Sprehod skozi dobrih 150 let kranjske (oziroma slovenske) zgodovine s

kranjsko klobaso pod pazduho je zagotovo precej – kot prizna že Mlekuž – neresna oblika zgodovinopisja. Avtor se, kakopak, zaveda, da celotnega zgodovinskega konteksta iz zbranih drobcev ne more izluščiti, a s primerjavo sočasnega, (politično in ideološko) različno usmerjenega časopisja se kontekstualni umestitvi bistveno bolj približa. Namen *Kranjskega klobasanja* pa vendarle ni samo in zgolj analiza medijskega/časopisnega diskurza; v marsikaterem oziru gre za potrjevanje tega, kar Mlekuž utemeljuje že s svojimi predhodnimi deli (npr. Mlekuž 2008): hrana (kot del materialne kulture) ima zmožnost delovanja in vplivanja ter je aktivni tvorec (tudi) zgodovine, pa naj se sliši še tako neresnično in nemogoče.

Kranjsko klobasanje ni faktografska zgodovinska knjiga, ki uči o pomembnih dogodkih (pol)preteklosti; je bolj razlaga tega, da (slovenski) narod ni sestavljen le iz množice ljudi, ampak »iz zmešnjave vsega mogočega – ljudi in neljudi« (str. 16). *Klobasanje* je torej prikaz razumevanja materialne kulture izven prevladujočih, na ljudi osredinjenih pripovedi, ki osrednjo vlogo odmeri hrani in njeni aktivni, konstitutivni vlogi v ustroju vsakdanjega življenja.

Literatura

MLEKUŽ, Jernej: *Burek.si?!: Koncepti, recepti*. Ljubljana: Studia humanitatis, 2008.

MLEKUŽ, Jernej (ur.): *Venček domačih: Predmeti, Slovincem sveti*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015.

ANDREJ BRENCETA, MONIKA SIMONIČ ROŠKAR: Zgodba o gorica in vinu: Vinogradništvo na slovenskem Štajerskem in način življenja v Halozah od pojava trtne uši konec 19. stoletja do let po drugi svetovni vojni.

Pokrajinski muzej Ptuj Ormož, Ptuj 2017, 191 str.

Leta 2017 je izšla knjiga Andreja Benceta (tudi kot urednika) in Monike Simonič Roškar s pomenljivim naslovom *Zgodba o gorica in vinu*. Knjigo, ne prvo in ne zadnjo o tej tematiki, je vredno prebrati iz več razlogov. Kronološko in z arhivskimi viri (časopisi, dokumenti Zgodovinskega arhiva Ptuj) na 57 straneh interpretirano je prvo besedilo Andreja Benceta z naslovom 'Ptuj in vinogradništvo na slovenskem Štajerskem od pojava trtne uši konec 80. let 19. stoletja do leta 1941'. Skrb vinogradnikov na slovenskem Štajerskem (s poudarkom na ptujem okolišu) je bila od 80. let 19. stoletja usmerjena v zatiranje trtne uši in drugih trtnih bolezni, posledično v

uničevanje starih vinogradov in sajenje novih. Pomembno vlogo pri tem so v tem obdobju imeli avstrijski državni organi, v začetku z nemško govorečimi strokovnjaki, pozneje pa že s slovenskimi, ki so kmete in druge pridelovalce izobraževali na terenu. Nova oblika pridelovanja in predelovanja vina je zahtevala več dela in strokovnega (novega) znanja pa tudi razvoj domačih trsnic. Pomembno vlogo pri razvoju in širjenju znanja o vinogradništvu je imela Deželna sadjarsko vinogradniška šola v Mariboru (čeprav v začetku dosegljiva otrokom bogatih kmetov in lastnikov vinogradov).

Na Ptujju je bilo več trgovcev in vinogradnikov, ki so uspešno trgovali z

* Jelka Pšajd, univ. dipl. sociologinja kulture in etnologinja in kulturna antropologinja, muzejska svetovalka, Pomurski muzej Murska Sobota, Trubarjev drevored 4, 9000 Murska Sobota; jelka.psjajd@pomurski-muzej.si.